

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ**

«СХВАЛЕНО»

Вченою радою Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління

Голова Вченої ради

Бондар О.І.

(Протокол № 3-19 08.04.2019)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни підготовки магістрів
спеціальності 101 – екологія
у галузі знань 10 – природничі науки

2019 рік

Робоча програма з дисципліни «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ» складена на основі освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні «Екологія та управління природними ресурсами».

Програму обговорено та затверджено на засіданні кафедри екології та екологічного контролю

Завідувач кафедри Риженко Н.О.
(Протокол № 8 від 4 квітня 2019 р.)

ПОГОДЖЕНО

Директор Навчально-наукового інституту екологічної безпеки та управління

4 квітня 2019 р. Улицький О.А.

Розробник програми – доцент кафедри заповідної справи та рекреаційної діяльності, кандидат біологічних наук

 Тищенко В.М.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 10 – природничі науки	За вибором студентів, заочна форма навчання	
Модулів – 1	Спеціальність: 101 – екологія	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання реферат – 6		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –		Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції
	8 год		
	Практичні, семінарські		
	6 год		
	Лабораторні		
	год		год
	Самостійна робота		
	100 год		
	Індивідуальні завдання:		
	год		
Вид контролю:			
Залік			

Метою викладання навчальної дисципліни «Організація та функціонування об'єктів ПЗФ» є засвоєння майбутніми фахівцями-екологами знань про теоретичні та практичні основи, нормативно-правове, наукове та інституційне забезпечення заповідної справи та формування у них навичок із охорони та управління об'єктами і територіями природно-заповідного фонду та екомережі, їх створення та розширення.

Завдання:

- розуміння структури, складу та сучасного стану природно-заповідного фонду України;
- розуміння національного та міжнародних підходів до класифікації та зонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- оцінка природоохоронної цінності територій об'єктів природно-заповідного фонду;

- розуміння порядку створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- розуміння процесу резервування цінних для заповідання природних територій та об'єктів;
- знання правових засад та нормативного забезпечення функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- знання основних засобів збереження та видів використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- ознайомлення з порядком спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- розуміння процесу державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду;
- розуміння поняття про режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- розуміння механізмів економічного забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду;
- розуміння процесу організації наукових досліджень, ведення Літопису природи, рекреаційної, еколого-освітньої та інформаційної діяльності в установах ПЗФ;
- розуміння процесу організації охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- знання складу і повноважень служби державної охорони природно-заповідного фонду;
- ознайомлення з видами відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд;
- ознайомлення з основними формами міжнародного співробітництва в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
- розуміння пріоритетності збереження біотичного та ландшафтного різноманіття через формування національної екологічної мережі;
- розуміння процесу організації системи екологічного моніторингу природоохоронних територій.

Організація курсу

Аудиторна робота включає 8 годин лекцій, 6 години практичних робіт протягом 2 семестру. Самостійна робота над курсом протягом триместру – 106 годин. Курс завершується заліком (у тестовій формі на тридцять запитань).

Рейтингові оцінки

Курс оцінюється за 100-бальною шкалою: до 70 балів - за роботу у семестрі; за залік - до 30 балів.

1. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Стан, склад та структура ПЗФ. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Тема 1. Заповідна справа, як галузь. Структура та склад ПЗФ України.

Тема 2. Природно-заповідні території Світу.

- Тема 3. Історія формування та сучасний стан природно-заповідного фонду України.
- Тема 4. Національний та міжнародні підходи до класифікації та зонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Змістовий модуль 2. Правові засади та нормативне забезпечення функціонування об'єктів природно-заповідного фонду.

- Тема 1. Зміст та положення Закону України “Про природно-заповідний фонд України”.
- Тема 2. Положення постанови “Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України”.
- Тема 3. Основні положення “Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”.
- Тема 4. Зміст “Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків”.
- Тема 5. Зміст “Програми Літопису природи для заповідників та національних природних парків”.
- Тема 6. Зміст “Положення про рекреаційну діяльність у межах та об'єктів природно-заповідного фонду України”.
- Тема 7. Положення постанови “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду”.
- Тема 8. Зміст та положення міжнародних угод: Оселищної Директиви ЄС “Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори”; Пташиної Директиви ЄС “Про захист диких птахів”.
- Тема 9. Зміст та положення Рамсарської конвенції “Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів”.
- Тема 10. Зміст та положення Бернської конвенції “Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі”.
- Тема 11. Зміст та положення Боннської конвенції “Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин”.
- Тема 12. Зміст та положення Вашингтонської конвенції “Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення”.

Змістовий модуль 3. Організація охорони і управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

- Тема 1. Порядок та процедура створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Механізм резервування цінних для заповідання природних територій та об'єктів.
- Тема 2. Основні засоби збереження та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
- Тема 3. Порядок спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

- Тема 4. Державне управління територіями та об'єктами ПЗФ. Режим територій та об'єктів ПЗФ.
- Тема 5. Економічне забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду.
- Тема 6. Організація наукових досліджень та ведення Літопису природи.
- Тема 7. Організація та форми рекреаційної, еколого-освітньої та інформаційної діяльності в установах ПЗФ.
- Тема 8. Склад і повноваження служби державної охорони природно-заповідного фонду. Види відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.
- Тема 9. Основні форми міжнародного співробітництва в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Принципи формування загальноєвропейської, національної, регіональних та локальних екомереж.
- Тема 10. Організація системи екологічного моніторингу природоохоронних територій.
- Тема 11. Розроблення Проекту організації території об'єктів ПЗФ. Визначення пріоритетних завдань заповідних об'єктів і територій.
- Тема 12. Оцінка впливу антропогенних факторів на заповідні екосистеми. Організація громадського контролю природно-заповідного фонду.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Заочна форма						Денна форма						
	загалом	з них					загалом	з них					
		л	сем.	лаб.	інд.	с.р.		л	сем.	лаб.	інд.	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Змістовий модуль 1. Стан, склад та структура ПЗФ. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.													
Тема 1. Заповідна справа, як галузь. Структура та склад ПЗФ України.	6	2				4							
Тема 2. Природно-заповідні території Світу.	4					4							
Тема 3. Історія формування та сучасний стан природно-заповідного фонду України.	4					4							
Тема 4. Національний та міжнародні підходи до класифікації та зонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	6		2			4							
Разом за змістовим модулем 1	20	2	2			16							

Змістовий модуль 2. Правові засади та нормативне забезпечення функціонування об'єктів природно-заповідного фонду.												
Тема 1. Зміст та положення Закону України “Про природно-заповідний фонд України”.	8	2	2			4						
Тема 2. Положення постанови “Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України”.	6		2			4						
Тема 3. Основні положення “Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”.	4					4						
Тема 4. Зміст “Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків”.	4					4						
Тема 5. Зміст “Програми Літопису природи для заповідників та національних природних парків”.	4					4						
Тема 6. Зміст “Положення про рекреаційну діяльність у межах та об'єктів природно-заповідного фонду України”.	4					4						
Тема 7 Положення постанови “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду”.	2					2						
Тема 8. Зміст та положення міжнародних угод: Оселищної Директиви ЄС “Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори”; Пташиної Директиви ЄС “Про захист диких птахів”.	2					2						
Тема 9. Зміст та положення Рамсарської конвенції “Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування	4					4						

водоплавних птахів”.														
Тема 10. Зміст та положення Боннської конвенції “Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин”.	4					4								
Тема 11. Зміст та положення Боннської конвенції “Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин”.	4					4								
Тема 12. Зміст та положення Вашингтонської конвенції “Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення”.	2					2								
Разом за змістовим модулем 2	48	2	4			42								
Змістовий модуль 3. Організація охорони і управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.														
Тема 1. Порядок та процедура створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Механізм резервування цінних для заповідання природних територій та об'єктів.	5	1				4								
Тема 2. Основні засоби збереження та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	4					4								
Тема 3. Порядок спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	4					4								
Тема 4. Державне управління територіями та об'єктами ПЗФ. Режим територій та об'єктів ПЗФ.	4					4								
Тема 5. Економічне забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду.	4					4								
Тема 6. Організація наукових досліджень та ведення Літопису природи.	5	1				4								
Тема 7. Організація та форми рекреаційної, еколого-освітньої та інформаційної діяльності в установах ПЗФ.	5	1				4								

Тема 8. Склад і повноваження служби державної охорони природно-заповідного фонду. Види відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.	5	1				4						
Тема 9. Основні форми міжнародного співробітництва в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Принципи формування загальноєвропейської, національної, регіональних та локальних екомереж.	4					4						
Тема 10. Організація системи екологічного моніторингу природоохоронних територій.	4					2						
Тема 11. Розроблення Проекту організації території об'єктів ПЗФ. Визначення пріоритетних завдань заповідних об'єктів і територій.	4					2						
Тема 12. Оцінка впливу антропогенних факторів на заповідні екосистеми. Організація громадського контролю природно-заповідного фонду.	2					2						
Разом за змістовим модулем 3	46	4				42						
ІНДЗ	-		-	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Разом годин	120	8	6		6	100						

5. Теми семінарських занять

Пор. №	Тема	Кількість годин
1	Організація наукових досліджень та ведення Літопису природи.	2
2	Організація та форми рекреаційної, еколого-освітньої та інформаційної діяльності в установах ПЗФ.	2

6. Самостійна робота

Пор. №	Тема	Кількість годин
1	Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти. Об'єкти ПЗФ загальнодержавного і місцевого значення.	4
2	Природно-заповідні території Світу.	4
3	Історія формування та сучасний стан природно-заповідного фонду України.	4
4	Національний та міжнародні підходи до класифікації та зонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	4
5	Зміст та положення Закону України "Про природно-заповідний фонд України".	4
6	Положення постанови "Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України".	4
7	Основні положення "Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України".	4
8	Зміст "Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків".	4
9	Зміст "Програми Літопису природи для заповідників та національних природних парків".	4
10	Зміст "Положення про рекреаційну діяльність у межах та об'єктів природно-заповідного фонду України".	4
11	Положення постанови "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду".	4
12	Зміст та положення міжнародних угод: Оселищної Директиви ЄС "Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори"; Пташиної Директиви ЄС "Про захист диких птахів".	4
13	Зміст та положення Рамсарської конвенції "Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів".	4
14	Зміст та положення Боннської конвенції "Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин".	4
15	Зміст та положення Боннської конвенції "Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин".	2
16	Зміст та положення Вашингтонської конвенції "Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення".	2

17	Порядок та процедура створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Механізм резервування цінних для заповідання природних територій та об'єктів.	4
18	Основні засоби збереження та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	4
19	Порядок спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	4
20	Державне управління територіями та об'єктами ПЗФ. Режим територій та об'єктів ПЗФ.	2
21	Економічне забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду.	4
22	Організація наукових досліджень та ведення Літопису природи.	4
23	Організація та форми рекреаційної, еколого-освітньої та інформаційної діяльності в установах ПЗФ.	4
24	Склад і повноваження служби державної охорони природно-заповідного фонду. Види відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.	4
25	Основні форми міжнародного співробітництва в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Принципи формування загальноєвропейської, національної, регіональних та локальних екомереж.	4
26	Організація системи екологічного моніторингу природоохоронних територій.	4
27	Розроблення Проекту організації території об'єктів ПЗФ. Визначення пріоритетних завдань заповідних об'єктів і територій.	4
28	Оцінка впливу антропогенних факторів на заповідні екосистеми. Організація громадського контролю природно-заповідного фонду.	4
	Разом	100

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний; репродуктивний метод (репродукція – відтворення); метод проблемного викладу; частково-пошуковий, або евристичний; дослідницький метод; дискусійні методи; імітаційні та не імітаційні методи; неігрові методи; метод моделювання.

9. Методи контролю

Мета поточного контролю – оцінити ступінь засвоєння теоретичного і практичного матеріалу та рівень знань студентів з відповідних розділів дисципліни.

Рівень поточних знань оцінюється в балах по кожному із передбачених видів практичних завдань окремо:

- володіння теоретичним матеріалом;
- доповіді за тематикою творчих робіт.

Згідно до методики рейтингової оцінки поточний рейтинг студента розраховується як сума балів за всіма видами практичних завдань (плюс показники відвідування лекційних та практичних занять) нараховується протягом семестру.

Студенти, поточні знання яких оцінені на “незадовільно” (0-29 балів), вважаються не атестованими і до заліку з дисципліни не допускаються. Студенти, які за роботу в семестрі та на заліку набрали 30-59 балів мають право на перескладання.

Підсумковий контроль знань здійснюється наприкінці семестру шляхом складання заліку.

Залік проводиться в тестовій формі, по завданнях, які складені на основі програми курсу та мають однаковий рівень складності. Перед заліком проводиться консультація протягом 2 годин. На підготовку питань під час заліку відводиться 45 хвилин.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

На залік виносяться такі питання:

- Класифікація територій та об’єктів природно-заповідного фонду України.
- Природні території та об’єкти, штучно створені об’єкти ПЗФ.
- Об’єкти ПЗФ загальнодержавного і місцевого значення.
- Яким є відсоток заповідності в Україні?
- Назвіть кількість об’єктів ПЗФ України різних категорій.
- Назвіть новостворені та найстаріші установи ПЗФ України.
- Відповідність національних категорій об’єктів ПЗФ категоріям МСОП (IUCN).
- Статус і завдання природних заповідників.
- Територіальна приуроченість природних заповідників до фізико-географічних зон та регіонів України.
- Статус і завдання біосферних заповідників.
- Функціональне зонування території біосферних заповідників. Характеристики функціональних зон.
- Територіальна приуроченість біосферних заповідників до фізико-географічних зон та регіонів України.

- Статус і завдання національних природних парків.
- Функціональне зонування території національних природних парків. Характеристики функціональних зон.
- Територіальна приуроченість національних природних парків до фізико-географічних зон та регіонів України.
- Статус і завдання регіональних ландшафтних парків.
- Статус і завдання заказників.
- Статус і завдання пам'яток природи.
- Категорії заказників та пам'яток природи в залежності від мети охорони.
- Статус і завдання заповідних урочищ.
- Статус і завдання ботанічних садів.
- Статус і завдання зоологічних парків.
- Статус і завдання дендрологічних парків.
- Статус і завдання парків - пам'яток садово-паркового мистецтва.
- Основні напрями наукової та науково-технічної діяльності установ ПЗФ.
- Літопис природи: мета і завдання.
- Основні напрями ведення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ.
- Основні види рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ.
- Основні розділи Проекту створення об'єкту ПЗФ.
- Основні завданнями служби державної охорони ПЗФ.
- Перелік посад працівників служби державної охорони природно-заповідного фонду України.
- Перелік відомчої зброї та спеціальних засобів, що надаються для використання працівникам служби державної охорони природно-заповідного фонду України.

Рівень поточних знань студентів оцінюється відповідно до методики рейтингової оцінки. Сутність методики полягає у визначенні поточного рейтингу студента, що розраховується як сума балів за всіма видами

практичних завдань та результатами самостійної роботи і нарощується протягом семестру.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота							Залік	Сума
Модуль 1			Модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	30	100
10	10	10	10	10	10	10		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
91-100 (A)	відмінно	зараховано
81-90 (B)	добре	
71-80 (C)		
66-70 (D)	задовільно	
60-65 (E)	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
30-59 (F)	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
0-29 (F)	Неприйнятно; потрібна значна додаткова робота	

Список рекомендованої літератури

Основна література:

- Грищенко Ю. М. Основи заповідної справи: навчальний посібник / Ю. М. Грищенко. – Рівне : РДТУ, 2000. – 239 с.
- Гродзинський М. Д. Заповідна справа в Україні: навчальний посібник / М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко. – К. : Географіка, 2003. – 306 с.
- Заповідна справа / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., СОЛОДКИЙ В. Д., МАСІКЕВИЧ Ю. Г. та ін. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2002. – 240 с.
- Карамушкіна В.Г. Міжнародні правові документи в сфері охорони навколишнього середовища та їх статус для України / В. Г. Карамушкіна, Я. І. Мовчан // Екологічна енциклопедія. – Т. 2, дод. 2. – К. : ТОВ «Центр екол. освіти та інформації», 2007. – С. 353–366.

- Ковальчук А. А. Заповідна справа: науково-довідникове видання / А. А. Ковальчук. – Ужгород : підприємство “Ліра”, 2002. – 312 с.
- Мовчан Я. И. Идея экосети в контексте устойчивого развития / Я. И. Мовчан // Социально-экономический потенциал устойчивого развития. – Сумы : ИТД «Університет. книга», 2007. – С. 369-387.
- Основи заповідної справи. – К. : Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. – 128 с.
- Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: навчальний посібник / С. Ю. Попович. – К. : Арістей, 2007. – 480 с.
- Правове регулювання заповідної справи в Україні (спеціальне зібрання законодавчих документів) / В. Чернявський, Ю. Г. Масікевич, Я. І. Мовчан, П. М. Цицима, М. Білоконь. – Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 816 с.
- Рыжиков А. В. Основы проектирования заповедных систем / А. В. Рыжиков. – Красноярск, 2004. – 56 с.
- Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації / Т. Л. Андрієнко та ін. – Міжвід. комплекс. лаб. наук. основ заповід. справи НАН України. – К. : Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
- Смарагдова мережа в Україні / О. Р. Болтачов та ін. Держ. служба заповід. справи М-ва охорони навколиш. природ. середовища України, Благод. орг. ІнтерЕкоЦентр. – К. : Хімджест, 2011. – 192 с.
- Солодкий В. Д. Заповідна справа: підручник / В. Д. Солодкий, Л. Л. Товажнянській, Ю. Г. Масікевич та ін. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – 288 с.
- Товажнянський Л. Л. Управління природоохоронною діяльністю / Л. Л. Товажнянський, Ю. Г. Масікевич, В. Д. Солодкий. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – 304 с.
- Управління природно-заповідними територіями : монографія / О. М. Гаркуша, В. В. Горлачук, І. М. Песчанська, В. Г. В'юн ; Акад. екон. наук України, Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв : Іліон, 2010. - 187 с.
- Фурдичко О. І., Сівак В. К., Солодкий В. Д. Заповідна справа в Україні: підручник. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – 336 с.

Додаткова література

- Андрієнко Т. Л. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації / Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко, М. Л. Клестов, О. І. Прядко, Р. Я. Арап. — К. : Фітосоціоцентр, 2001. — 60 с.
- Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду / О. Василюк, А. Драпалюк, Г. Парчук, Д. Ширяєва. — Львів, 2015, 80 с.
- Гетьман В. Національні природні парки України / В. Гетьман. — К. : Редакції газет природничо-математичного циклу, 2012. — 126 с.
- Горб К. М. Теорія та практика організації території особливої охорони: навчальний посібник / К. М. Горб. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. – 56 с.

- Леоненко В. Б. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України / В. Б. Леоненко, М. П. Стеценко, Ю. М. Возний. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 119 с.
- Методические рекомендации по выявлению, изучению и обоснованию заповедания ценных природных комплексов и объектов. – Ялта : ВАСН, Институт зоологии им. И.И.Шмальгаузена, 1982, – 42 с.
- Міждержавні природно-заповідні території / Під загальною редакцією Т. Л. Андрієнко. – Київ : Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи НАН України та Мінекобезпеки України, 1998. – 132 с.
- Проць Б. Г. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б. Г. Проць, І. Б. Іваненко, Т. С. Ямелинець, Е. станчу. – Львів : Гриф Фонд, 2010. – 92 с.
- Особо охраняемые природные территории мира. – М.: Агропромиздат, 1985. – 312 с.
- Перспективная сеть заповедных объектов Украины. – К. : Наукова думка, 1987. – 292 с.
- Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення / – К. : Центр екол. освіти та інформації, 2009. - 332 с.